

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium
(Kandidat nr 8)

Demokreti demopleti

Planeten Tellus, år 1500. En ikke altfor stor steinplanet, dog heller ikke av de minste, med en god og tykk atmosfære. Denne planeten er bebodd av høyst sosiale vesener kalt mennesker, som lever i samfunn som mange steder er svært sofistikerte, med et teknologisk nivå som plasserer dem langt fra deres fortid som pelskledde jegere og samlere. Disse menneskene har så vidt begynt å krysse selv de største av de store blå flatene som karakteriserer planetens fasade utad. På de vestlige delene av den største sammenhengende landmassen kloden kan skryte av har man begynt å ta igjen det teknologiske forspranget andre verdensdeler tidligere har hatt, og de «nye» oppfinnelsene utnyttes på revolusjonerende måter. En verden som en skarpsynt analytiker kanskje ville konkludert med at var i ferd med å ta et stort byks inn i noe ganske annet enn den hadde vært de foregående tusen år. Hvilke samfunnsformer dominerte denne planeten? Hvordan tok man, i de litt større samfunnene, felles beslutninger? Man overlot dem til tsaren, til kongen, til khanen eller keiseren. I noen tilfeller hadde man riktignok styrende forsamlinger, men de var stort sett et uttrykk for at man foretrakk lokalt autokrati eller oligarki fremfor eneveldig sentralstyring. Demokratiet hadde ikke oddsene på sin side.

500 år senere var situasjonen svært forandret. Verdens to største økonomier var demokratier, demokratier satt på pengene, våpnene og teknologien, og nøt nokså stor prestisje. Det vil være rimelig å tillegge en vesentlig andel av befolkningen i disse demokratiene en forestilling om at demokratiet var det naturlige mål for statenes historiske utvikling, og at demokratiet var skjebnebestemt til å seire, også i de mest stabile autokratiene. Hva hadde skjedd?

Det moderne demokratiets filosofiske røtter ligger i opplysningstiden, hos tenkere som John Locke og Jean-Jacque Rousseau. De diskuterte samfunnskontrakten, selve statens berettigelse og årsaken til at folk egentlig fant seg i det hele, skatter og byråkrati osv. Locke virket under tiden for «The Glorious Revolution», det britiske parlamentets kongebytte der Wilhelm av Oranien kunne sette seg til rette på tronen etter å ha sikret forsamlingens stilling gjennom offentlige dokumenter. Locke så på staten som et middel til å sikre individets frihet fra ytre farer, en felles frihetsforsikring. Lockes idealstat var derfor lite ekspansiv, og hans teorier ga borgerne rett til opprør ved vanstyre. I det 18. århundre var disse ideene

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium (Kandidat nr 8)

avgjørende for tretten koloniers uavhengighetserklæring og opprørskamp, som endte i etableringen av et ungt demokrati i Nord-Amerika. Dette opprøret bidro på forskjellig vis til å sette i gang et noe mer uryddig opprør i eneveltige Frankrike, der Rousseaus ideer om allmenviljen, den folkelige bestemmelse man som individ gir sin tilslutning til ved deltagelse i det demokratiske samfunnet, fikk stor innflytelse.

Demokrati var altså under 1800-tallet stort sett et vestlig fenomen, lenge forbundet med gatekamper og giljotiner. En annen svært viktig revolusjon var 1848-revolusjonen, noen ganger kalt begynnelsen på den moderne tid, der folket markerte seg som avgjørende maktfaktor i europeisk politikk. Utover århundret gikk demokratiet i mange land fra å være et styre av velstående hvite menn, til å bli en samfunnsform der eiendomsforhold ikke var avgjørende for politisk deltagelse. I Norge ble det innført allmenn stemmerett for menn i 1898. Rase, som ikke var noe problem innenlands i de nokså heterogene europeiske demokratiene, ble etter en blodig borgerkrig i USA også avskaffet som kriterium for stemmeberettigelse (på papiret). Til sist, i mange land rett etter århundreskiftet, i noen land mye senere, ble den kvinnelige halvdel av befolkningen tatt inn i velgerskarene. Demokratiet kom nærmere og nærmere et styre der alle kunne være delaktige.

I det 20. århundre ble demokratiet utsatt for enorme prøvelser gjennom to verdenskriger med mektige autoritære regimer og et kjempemessig kommunistisk eksperiment. Ved murens fall sto demokratiet igjen som seierherre, et demokrati med mye bredere ambisjoner enn Locke hadde forestilt seg, inspirert særlig av sosialdemokratiet, representert gjennom f. eks. Eduard Bernstein. Gjennom store demokratier som f. eks. India og Brazil var demokratiet blitt en internasjonal idé, ikke lenger nødvendigvis noe spesifikt vestlig eller europeisk.

Det har altså vært, og er, mange alternativer til demokratiet, som har blitt prøvd ut med varierende suksess. I Norge er «demokrati» blitt et enormt positivt ord, i kategori med ord som frihet, godhet og rettferdighet som del av den politiske trosbekjennelsen en god nordmann må underlegge seg. Hvilke grunner finnes det, egentlig, for å gi demokratiet en slik ubestridt plass som styreform? Hvordan klarer demokratiet seg i sammenligning med andre styreformer, hva er det som gjør det unikt? Demokratiet vil her bli vurdert opp mot to andre styreformer: Anarkisme og kommunisme.

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium (Kandidat nr 8)

Sentralt for demokratiet som styringsform ligger tanken om landet som enhet, en felles polis der alle borgerne deltar. Anarkismen¹ ser for seg en desentralisert beslutningsform, der problemer løses på lavest mulige nivå, av dem det angår. I stedet for et strengt hierarki ønsker man en organisk oppbygning av kollektiver, som organiserer seg sammen etter behov.

I utgangspunktet fremstår anarkismen ganske positivt. Der det sentraliserte demokratiet må begrunne sin autoritet, med henvisninger til samfunnskontrakter o. l., unngår anarkismen dette legitimeringsprinsippet, siden de fremvoksende kollektivene må sies å være den enkleste løsningen på problemet med å forene menneskets frihetsrettigheter med de grunnleggende sosiale behovene som stilles ut fra det teknologiske nivået i samfunnet og den generelle befolkningstettheten. Det isolerte mennesket er en illusjon, samarbeid er en nødvendighet, også uten en stat til stede. Det mest naturlige samarbeidet er da med de nære menneskene rundt, et samarbeid som er så nært at det ikke er tvil om at valget om å gå inn i det ligger hos det enkelte individet. Kollektivet er en moralsk enklere løsning enn sentraldemokrati, altså en løsning som i og for seg skulle være verdt å hige etter.

Frihet og fravær av undertrykkelse må sies å være anarkismens store mål. I beskrivelsen av det anarkistiske idealsamfunnet ligger det en antagelse om at maktmisbruket øker jo lenger avstand det er mellom dem en beslutning får konsekvenser for og dem som har ansvar for å ta den endelige beslutningen, slik det blir i et større, representativt demokrati. Anarkisten Joseph Proudhon så for eksempel for seg et samfunn basert på familieenheter som et motsvar til denne maktstrukturen. (Rørvik m. flere s. 302.) Det sørgelige er bare at det skjer svært mye maktmisbruk og undertrykkelse innad i familier. Hvordan kan individets rettigheter i gruppen garanteres, hvis det ikke finnes noen høyere autoritet å henvende seg til? Kanskje må storsamfunnet sies å være en nødvendig garantist for individets frihet som individ.

Bakunin reagerte sterkt på den kommunistiske tanken om «proletariatets diktatur», en tanke han så på som sterkt i kontrast med en reell frihet. Økonomisk likhet kobles fra frihetsbegrepet. (Rørvik m. flere s. 325.) Samtidig forutsetter den anarkistiske tanken en kollektiv økonomi. Produksjonsmidlene skal eies i fellesskap av gruppen. (Rørvik m. flere s.

---

¹ Med ordet «anarkisme» menes her anarkismen slik den fremstilles i læreboken *Historie og Filosofi 2*, med vekt på Mikhail Bakunin og Emma Goldman. (S. 325-330).

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium (Kandidat nr 8)

328) Hvordan skal dette stelles i stand? Skal kapitalistene frivillig overgi sin eiendom til gruppen? Må hver enkelt gruppe bygge en økonomi fra grunnen av? Og hva skjer med det økonomiske styrkeforholdet mellom gruppene? Hva hvis en gruppe får enorm økonomisk makt? Hva hvis et kollektiv «går konkurs»?

Anarkismen mangler erfaringsgrunnlag. Den er en ideologi som aldri har fått være grunnleggende for et helt samfunn, altså vet man ikke med sikkerhet hva som ville fungere eller ikke. Dette i seg selv høres kanskje tåpelig ut: Hvordan skal man få en samfunnsutvikling hvis man aldri prøver noe nytt? Allikevel er det et viktig poeng, fordi det i et større samfunn dreier seg om svært mange mennesker. Det vil rett og slett være moralsk uakseptabelt å feile. Kanskje kunne man over tid samle sammen et erfaringsgrunnlag gjennom oppbyggingen av større og større anarkistiske samfunn. Per dags dato har dette ikke blitt gjort. Demokratiet på sin side må nå regnes som velprøvd, med lang erfaring fra både rike og fattige stater med forskjellige kulturer.

Kommunismen (her: marxist-leninismen) må på mange måter sies å befinne seg i motsatt ende av skalaen fra anarkismen, selv om de begge går i rødt. Gjennom en sterk partidisciplin skal arbeiderklassen ledes til revolusjon, oppdras gjennom proletariatets diktatur i den kommunistiske forsakelse og tro, og ledes frem mot den fullendte kommunismen. Hele tiden hadde partiet rett, og ingen kunne trekke en partiavgjørelse i tvil når den først var tatt (demokratisk sentralisme). (Rørvik m. flere s. 312) Der anarkismen ønsker å bringe beslutningene nærmere individet fjerner kommunismen dem totalt. Det er «(...) de få, de enkelte iblant oss, de som har tilegnet seg alle de unge, fremspirende sannheter.» som styrer. (Vedlegg 1, forb.-ark)

Ønsket om å sette de mest kompetente på toppen med all makt til å diktere hva de ville nedover i systemet, er ikke ny, men går helt tilbake til Platons *Staten*. Begrunnelsen er her som andre steder behovet for å ta de riktige beslutningene. En elite skal ta beslutninger som majoriteten ikke er i stand til å ta. Det er flere svakheter ved dette systemet fremfor et demokratisk system der majoriteten har det siste ordet. For det ene må antagelsen om at eliten er mye mer kvalifisert enn flertallet vise seg å være riktig. Antar man at kompetansen er noenlunde jevnt fordelt blant befolkningen, vil det være best for resultatet om flertallet bestemmer. Dessuten vil det være vanskelig å legitimere beslutningene overfor

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium (Kandidat nr 8)

befolkningen. Skal man følge dem «fordi de har rett»? En slik fastholdelse umuliggjør en undersøkelse av hvorvidt dette egentlig stemmer. Å sperre for en kritisk undersøkelse betyr bare å stenge kompetanse ute fra beslutningsprosessen, og dermed forverre sjansene for en riktig avgjørelse. I et demokratisk system vil man ikke miste kompetanse på denne måten, selv om mange kanskje ikke gir sitt bidrag til avstemningen på en solid bakgrunn. Dessuten vil befolkningen være mye mer knyttet opp til en suksessfull gjennomføring av beslutningene når den selv står bak.

Historisk har demokratiet vist mye bedre potensiale enn kommunismen. Stater med kommunistisk økonomi har generelt vært betydelig fattigere enn sammenlignbare stater med demokratisk styresett (Levestandarden i DDR var gjennomgående 40% lavere enn den i BRD²). Kommunistiske stater har vært preget av mer undertrykkelse og mindre frihet, og har, som f. eks. i Polen, opplevd stor folkelig motstand. Det ser altså ut til at demokratiet kommer klart best ut av disse sammenligningene.

Hvilke midler er gangbare i kampen for demokrati? Kan man bruke vold for å styrte et autoritært regime? Dette er spørsmål som henger nøye sammen med det grunnleggende synet man har på vold og menneskeverd, eller på etikk generelt. Et av de viktigste spørsmålene å begynne med er hvorvidt vold i det hele tatt er nødvendig. Både Gandhi og Martin Luther King jr. var glimrende eksempler på hvor effektiv en ikke-voldelig kamp for demokratiske rettigheter kan være. I enhver situasjon hvor det er mulig, burde ikkevold være førstevalget. Finnes det situasjoner hvor en slik motstand er nytteløs? Det er mulig å si at ikkevold er avhengig av store tilhengerskarer. Er det bare en liten gruppe som står bak, vil aksjonene ha liten effekt. På den annen side: Hvis saken bare gjelder en liten gruppe mennesker, er den da viktig nok til å bruke vold i?

Demokratiske rettigheter kan sees på som en funksjon av menneskerettighetene. En person som har krav på liv og frihet har også krav på å få delta i samfunnets beslutningsprosesser. I så fall blir det absurd å skulle ta fra ham disse rettighetene ved vold i kampen for demokratiske rettigheter.

Ikkevold er en aksjonsmåte som appellerer til motstanderens samvittighet. I samfunn som er så autoritære at en slik appell er nytteløs, kan man si at vold er den eneste gjenværende

---

² Kilde: *Alles, was man über die DDR wissen muss*, forfatter glemte.

BRONSE I NM i HiFi 2013: Svale Elnes Amlien, Kristelig Gymnasium (Kandidat nr 8)

aksjonsmåten, den eneste reelle muligheten til å oppnå forandring. Kanskje vil det i et slikt samfunn også være snakk om å redde liv som er truet av det autoritære regimet, slik at volden får ytterligere en begrunnelse.

Motsatt kan det igjen hevdes at volden vil kunne føre til splittelser ved at regimets grusomhet gjøres mindre tydelig av motstandsvoldens grusomhet, slik at mulighetene til å få en forandring i demokratisk retning svekkes og potensielle kilder til fremtidig vold blir skapt. Dette kan sies å være det som for tiden skjer i Syria, når begge sider begår krigsforbrytelser. Opprørerne mister sitt moralske overtak, og potensielt verdifull internasjonal støtte.

Demokrati er et stort tema, med mange spennende aspekter. Det er relevant, fordi det er et konsept så grunnleggende i vår kultur og tenkemåte, og i det norske samfunnet.

Demokratiet kan ha sine svakheter, emn sammenlignet med alternative styreformer står det frem som det klart beste alternativet. Vanskelige etiske problemstillinger, slik som hvorvidt det er riktig å kjempe for demokrati med vold, oppstår i kjølvannet av disse diskusjonene.

Det at man i det hele tatt kan skrive en slik argumenterende tekst om emnet er et vitnesbyrd om noe av det flotte med demokrati og ytringsfrihet: Muligheten til å tenke på alt, og diskutere alt, uten at det får andre konsekvenser enn til nød en oppgitt lærer.

Kilder:

- Rørvik, Thor Inge; Tove Pettersen; Tommy Moum; Atle Sævareid og Beate Børresen: *Historie og Filosofi 2*. Cappelen 2008.
- «Democracy» av Thomas Christiano. Stanford Encyclopedia of Philosophy.
<http://plato.stanford.edu/entries/democracy/> (15/4)
- Ringen, Stein: "Utfordringer til demokratiet".
<http://www.fafo.no/pub/rapp/928/demo00.htm> (16/4)
- "Demokrati" av Kjell-Olav Hovde og Palle Svensson. Store Norske Leksikon.
<http://snl.no/demokrati> (16/4)
- Skirbekk, Sigurd: «Er demokrati alltid best?» Aftenposten Morgen 28/7 2007.
- Forberedelsesark.